

Նոյն ժամանակները Հռոմէն մեկնած եւ
 Ալեքսան Հասարառած էր՝ կոյտ Պարսիարքի
 աշակերտներէն Ղազար Ամարմին, Եպիսկոպոսն
 ճրարկողն, ինչպէս վերը գրեցին, եւ 1766էն
 ի վեր Նոյն սեղ կաթողիկեայ Հայոց հոգեւունն
 ու եկեղեցին ապրեալով՝ վախճանած է 18 փետր.
 1783ին (Հ. Ղ. Ալիշան, Սիսական, Վենետ.
 1893, էջ 452):

Հռոմ երթալու մասին Սարգսի գրած, եւ
 առ Հասարաքի իր ինձ ծանօթ վերջին նամակն է
 14 Յունիս 1773ին առ Հ. Գր. Նեփօթ գրածը
 (Գիւ. Անտոն.), զոր այստեղ յառաջ կը բե-
 րեմ, եւ կը դնեմ նաեւ նամակահանութիւնը՝
 չորս անգամ պղտիկցուած՝ իսկ իր ստորագրու-
 թիւնը ճիշդ բնական մեծութեամբ:

Աստուծով

Հասցէ զորս ի մենս է. Գրիգոր Անիօթիան Սարգիս
 եպիսկոպոսն (ասոր կեց օտար զրոյ՝ անշուշտ
 է. Գրգորըն զգաւած, Գամսիւր օրն)՝ 2773 յունիսի 19

Խոնեմագարդ Տնառն Տնառն Հ. Գրիգոր մարա-
 կոս վարդապետն սիրով եւ յարգաւոր ողջոյն ըն-
 ծայն:

Ի Լիկոսնայ 1773 յունիս 14:

Ի յունիսի 5ին գրեալ գրոյք ծանեայ զո-
 ման խորհրդական ծանօթութիւնս եւ իրաւու-
 թիւնս թափուած վասն իմ ի կողմանէ որդաւն
 Քահանայապետին, հաղորդեալ քեզ թափաբար
 ի Գերապայծառ Մանսիւրոս Գրիգորաւորդէն, եւ
 շնորհակալ եմ զայդմանէ: Ուստի ընդ այս գրոյն
 եղեալ գիրն իւր կընցիմ խիստ ծածկապէս զու-
 ինքնին ձեռամարդ տայցես նմա. եւ փոխադրեալ
 պէ՛տ էթէ ինքն եւս տայցէ քեզ խորհրդաբար
 զգիր ինձ առ իս առաքելի՝ աղանձ, զի ի մէջ քո
 գրոյք եղեալ յղեցես զայն. եւ զբոլոր ծախն
 փաստիցն համայնանեցես ի յիմից տեղով. զի
 Աստուծով ի ժամանակին զբաւած իմացցից
 հրամանուցդ: Կահա Սիրեղ եղբոր մերոյ Գերա-
 պայծառ Սամուէլ վարդապետին բանն, այսինքն՝
 թէ զկացութիւնն արգենական, թէ Սրբազան փա-
 փին հետն կեօրիւշիւք բլլան, եւ թէ զփարթն, եւ
 զյՈՒ պարագայս այսպիսիս որք պատկանին առ նա
 ծանուցես մեզ. զի արտադիր լիցուք: Մեր տկա-
 րութիւնն առականն ոչ ապաքինեցաւ բոլորովն ի
 մէջդ. այլ գեա եւս կրեմք զմացորդն. զաւցէ մա-
 քաբալով աղօթիւք մերովք բուժեսցի ի ապառ:
 Չեր միարան Վ. Հ. Կարապետ որդեակն մեր
 եղեալ եհասա արգեալ զառաւթ ի վերայ
 Հայոց ի Սրբոյ Ժողովոյն եւ այժմ նստի յեկեղե-
 ցին Հայոց, որոյ Տէր տացէ զկարողութիւն առ ի
 խճամագնս կառավարել. զի սակաւ ինչ խառնա-
 փնթօր է կացութիւնն Հայոց սրբ եւ աստ. ի մէջ
 որոց իրաւութեանց ոչ ներառաւորն՝ եւ զիս
 բնաւ, եւ այժմ զոչ այլ ինչ գրելի եւ ծանուցա-
 նելի ունեմ վերապատանելութեանը, այլ միայն
 ինչդէն զարթն առ Աստուած վասն կատարեալ

առողջութեան իօթացեալ եւ տառապեալ ան-
 ձին՝ որոյք եւս Տէր Յիսուս տացէ առողջութիւն
 հոգւոյ եւ մարմնոյ, Թաւ քեզ ողջ ի շնորհ
 Տեառն, եւ ի պարեանս իմ՝

որ եմ անարժանազոյն ծառայ Տեառն
 Սարգիս վարդապետ եւ Արքեպիսկոպոս
 Կեսարիոյ:

ՎԼ

Հայոց իմն է Գրիգոր Գրիգոր
 Գրիգոր Գրիգոր

Իսկականութեամբ ան ան է Գրիգոր Գրիգոր Գրիգոր
 Կեսարիոյ Գրիգորի

Ի յունիս 1773 յունիս 14

Ի յունիսի 5ին գրեալ գրոյք ծանեայ զոման
 խորհրդական ծանօթութիւնս եւ իրաւու-
 թիւնս թափուած վասն իմ ի կողմանէ որդաւն
 Քահանայապետին, հաղորդեալ քեզ թափաբար
 ի Գերապայծառ Մանսիւրոս Գրիգորաւորդէն, եւ
 շնորհակալ եմ զայդմանէ: Ուստի ընդ այս գրոյն
 եղեալ գիրն իւր կընցիմ խիստ ծածկապէս զու-
 ինքնին ձեռամարդ տայցես նմա. եւ փոխադրեալ
 պէ՛տ էթէ ինքն եւս տայցէ քեզ խորհրդաբար
 զգիր ինձ առ իս առաքելի՝ աղանձ, զի ի մէջ քո
 գրոյք եղեալ յղեցես զայն. եւ զբոլոր ծախն
 փաստիցն համայնանեցես ի յիմից տեղով. զի
 Աստուծով ի ժամանակին զբաւած իմացցից
 հրամանուցդ: Կահա Սիրեղ եղբոր մերոյ Գերա-
 պայծառ Սամուէլ վարդապետին բանն, այսինքն՝
 թէ զկացութիւնն արգենական, թէ Սրբազան փա-
 փին հետն կեօրիւշիւք բլլան, եւ թէ զփարթն, եւ
 զյՈՒ պարագայս այսպիսիս որք պատկանին առ նա
 ծանուցես մեզ. զի արտադիր լիցուք: Մեր տկա-
 րութիւնն առականն ոչ ապաքինեցաւ բոլորովն ի
 մէջդ. այլ գեա եւս կրեմք զմացորդն. զաւցէ մա-
 քաբալով աղօթիւք մերովք բուժեսցի ի ապառ:
 Չեր միարան Վ. Հ. Կարապետ որդեակն մեր
 եղեալ եհասա արգեալ զառաւթ ի վերայ
 Հայոց ի Սրբոյ Ժողովոյն եւ այժմ նստի յեկեղե-
 ցին Հայոց, որոյ Տէր տացէ զկարողութիւն առ ի
 խճամագնս կառավարել. զի սակաւ ինչ խառնա-
 փնթօր է կացութիւնն Հայոց սրբ եւ աստ. ի մէջ
 որոց իրաւութեանց ոչ ներառաւորն՝ եւ զիս
 բնաւ, եւ այժմ զոչ այլ ինչ գրելի եւ ծանուցա-
 նելի ունեմ վերապատանելութեանը, այլ միայն
 ինչդէն զարթն առ Աստուած վասն կատարեալ

որ եմ անարժանազոյն ծառայ Տեառն

Կարգեալ իմն է Գրիգոր Գրիգոր Գրիգոր

Կ. Գրիգոր

Հ. Գ. ԳԱՆՄԱՐԿԱՆՈՍ

(Հարգանքով)

“ՊԱՐՏԱՆԻ ԹԱՐՏԱՆԻ ԳՈՒՍԻ ՄԵՆ”

(Հարգանքով):

“Յառաջարկներով չենք սկսած ոչ
 զբռնածք. ազգային թաղերն են ընծայված
 նորա բովանդակութիւնն եւ ազգային այս նոր
 երեւոյթի վերայ պատշաճ չենք գտաւոր մտած
 ձեւերով խոց բռնալ:

Հայոց օգոյք, զանպան աշխարհներում,
 իւր արտադրութեան եւ թշուառութեան մէջ,
 իւր բազմաթիւ հոգսերի եւ տառապանքի մէջ,

այս, վաղուց արդէն զգացել էր ազգային թաւորների կարօտութիւնը. բայց եւ վաղ ժամանակներից արգելք եւ խախտան պակաս չէին եղած այդ մեծախորհուրդ գործի սկզբնաւորութեան:

Հին խելքերը, սրնոց զլացքը եւ գորր իւր ազգեցութիւնը, որոնք եւ գործարան շունէին իւրեանց խելապատակի մէջ Հասկանալու եւ կշռելու ազգային կարօտութիւնների ծանրութիւնը. որոնք, առիակն դանդաղկոտութեամբ գրեթէ կաթուածահար, շատանում էին իւրեանց շնչական բարեկեցութեամբ եւ ի վերջոյ, սրնոց ականջին ազգի անունը, ազգի բարոյական դաստիարակութիւնը հնչում էին որպէս «Չայն բարբառող յանապատ», այս հին խելքերն ենք ասում չէին կարող եւ չէ պիտոյ պատճառ եւ հիմն լինէին մի այսպիսի գործի, հաւատարմի մնալով իւրեանց սկզբունքին:

Բայց այն վառ երիտասարդութիւնը, որոնց վերայ են մտածող մարդեր յայտերը, ժամանակի եւ դարու այն հաջադատ սրգիլը, իւրեանց կամ ուսումնական եւ կամ քորձական կրթութեամբ, այլ խորարարութեան մէջ լինելով գէպի ազգը քան թէ նոցա ամուլ նախնիքը, յաջան այս մեծ խորհուրդը, ճշնեցան, քրտնեցան եւ Դեկտեմբեր 14ի երկկողին խուռն Հայկազանց ներկայութեամբ առաջին անգամ բացին ազգի առաջին ապրումնան հայելու հրապարակական վառադրու:

Ենցել երիտասարդութիւն: Եւ Հայկական յառաջագիմութեան տարեգիրը ոսկեղէն տառերով պիտի աւանդէ դաւոյց սերունդին թաւորների սկզբնապատճառների անունները:

Հայկական թաւորների պատճառքը, շատ գծաւարութիւնների տանելուց յետոյ պիտի պատերազմեն եւ մի հինգած նախապաշարմունքի ընդգէմ եւ այս նախապաշարմունքը եր գերասանների եւ գերասանուհեաց մասին հասարակութեան թիւր եւ սխալ կարծիք ունենալը:

Այն մարդը միայն կարող է նախապաշարեալ հայեացք ունենալ թաւորականաց վերայ, որ կարծումը, թէ թաւորներ մի տեղ է, ուր զուարթանալու համար միայն երթում են մարդիկ. բայց միթէ այդ է թաւորների բուն եւ էական խորհուրդը:

Թաւորների բեմը ստոր չէ ուսումնական ամբիւնից. թաւորներ բեմն է այն թաւոր, ուր նստում է փոխտփայլութիւնը եւ մարմնաւորելով բանը կենդանի, գործնական դադափարներով եւ օրինակներով, ազատում է հասարակութիւնը այդ դադափարը երեւակայութեամբ միայն բնականու աշխատութիւնից. թաւորների բեմն է այն բարոյական սահել դատաստանը, ուր արդարութիւնը եւ յանցանքը, առանց աշտուղութեան, ըստանում են իւրեանց արժանի հաստուցումը: Մարդկային բանականութիւնը, միայն այդ բեմին է տուել այն կախարդական մեծ զօրութիւնը, որ մի անխթանութեամբ ցոլացնում է բոլոր հանգիստ կանների սրտի մէջ. աւարտութիւն, արժանութիւն, վարմանք, գնայալնք, ցառ եւ կարեկցութիւն: Մի

խօսքով այդ բեմը տիրում է մարդու բոլոր հոգեբանական կարողութիւններին:

Չկայ մարդ, որի վերայ ազգեցութիւն չգործէ թաւորներ. չկայ մարդ, որ չկարողանայ մի օգուտ քաղել այն օրինակներից, որ մարդկային կեանքի փարեքի որպէս հետեւանք դրված էին թաւորականութիւն վերայ: Նա մի նոր տեսակ զարդ է, ուր ուսանում են ամեն հասակի մարդիկ: Նա ուսուցանում է գեղեցիկ հայաստանութիւն, նա մշակում է լեզուն եւ աննկատելի կերպով ներս է բերում ազգի մէջ ընտիր ոճեր եւ ազգու գարծուածներ: Նա չէ միայն անուանում հասարակութեան դադափարը, այլ եւ ցոյց է տալիս առաքինութեան վսեմութիւնը, մշտնական վատթարութիւնը. առաջինն խրախուսելով եւ երկրորդից զգուշացնելով եւ մշ միայն այսպիսի, նա բերում է ընտանեկան կեանքը, ջննում է նորա եւ ամենատարբեր կողմեր եւ մեղապարանոց դնում է հասարակութեան դատաստանի առջեւ:

Բայց այն բոլորէին, հասարակութեան մշնում է միայն ընդունել մինք եւ մերժել միւսը. քանզի արդէն համոզված է, քանզի քրեւն ձգված է: Հասարակութեան սիրտը եւ զգացմունքը, խառակից լինելով անցքին, դուգահեռաբար երթում էին գործողութեան հետ. գերասանների ցոյց տուած արտերը եւ կրքերը արդէն բացարձակվել էին հասարակութեան ջիղերի վերայ:

Հասարակութիւնը գիտէ այս, քանզի գիտում է, քանզի մարդ է: Եւ թաւորների մէջ նա մտաւում է իր նախապաշարմունքը գերասանների եւ գերասանուհեաց ընդգէմ, նա շատ անգամ պատարաստ է գափնինելով պակել այն տեղ այդ նուիրական տաճարի քուրմեր եւ քրմահիշքը, այս, եւ պակել է իսկ, այս, եւ չէ ինչպիսիւն իւր կսողորդ կեցցէներ գոռալով, չէ ինչպիսիւն իւր ձեռքերը եւ ձեռնոցները, որ շատ անգամ մի երկկողին մէջ պատաստվելով անպիտանանում է են կատաղի ծափահարութեանից: Ի՞նչ է սորա պատճառը:

Թաւորների մէջ անկեղծ է հասարակութիւնը: Թաւորների գուռի մոտ ցած է գնում գէմբից այն գիմալը, որ աշխարհի սուտ դատակարարութիւնը գրել են նորա երեսի վերայ. նա որպէս մի օտարաշխարհ մտանում է թաւորների մէջ վկայ լինելու միայն մի անցքի, մի գործողութեան, որից մի վնաս գալու չէր նորա անձնական շահին:

Բայց թաւորներից դուրս գնալու ժամանակ, երբ պիտի մտանք դարձեալ իւր անունաճեղքի մէջ, չէ մտաւում իւր հետ առնուլ իւր գիմալը. դարձեալ գնում է աշխի տեսութիւնը խաղախոյ անցքների եւ ահա գերասանը եւ գերասանուհին փոքրանում են ստորանում են նորա աչքի առջեւ:

Ամենախորք է նա, որ ուրիշին համարում է փոքր եւ ամենատար, որ իւրեան համարում է բարձր ուրիշ մարդերից:

Այսպէս լինելով բաների կարգը, ի հարկէ ոչ ոք չէ ցանկանում հանդէս գալ թաւորանութեմի վերայ, քանի որ այն տեղ տեղ կոխողը գրեթէ հասարակաց անարգութեան պիտի հան-

դիպի, եւ միթէ պակաս քաջութիւն հարկաւոր է, հասարակաց մի սխալ կարծիքը որդէր տակ իրենելով, նոյն ապգ հասարակութեան եւկան օգուտն սպասաւորելու համար. միթէ յաշնողութեան մեծութիւնը նորա արգելքների եւ խափանների մեծութեանն չէ չափուում: Միթէ շատ մարդիկ կան, որ, հասարակաց սխալ կարծիքը արհամարհելով, պիտի կարողանային ցոյց տալ իւրեանց մէջ այս բարոյական ոյժը, որ յետոյ նոյնը քնքուշ սեռից յուսալու իրաւունք տառնայինք:

Ո՛հ, դեռ շատ ժամանակ հարկաւոր է, որ պարզօրէ մարդու պղտոր տեսութիւնը, ֆրիստունական, կատարեալ հաւատարմութիւն քարոզող վարդապետութիւնը, որ մեծ լինել ցանկացողին խոստում է ամենից փոքր լինել. այն վարդապետութիւնը, որի հեղինակը իւր աշակերտների ուղը լուսնայով մերժում է եւ հիմն 'ի վեր տապալում է ամենայն իշխանական եւ ծառայական առնչութեան սկզբունքը, հանապազօրեայ փորձերից եւ եական պիտոյքներից հետեւեցած փիլիսոփայութիւնը, որ տեկնադներէ կործանում է ամենայն անհատական նախապաշտութիւն, այս բոլորը, աւսում է երբ թաւազը դեռ. չէ կարողացել մարտել եւ փոխանակ հասարակաց հաւատարմութեան մէջ, լոկ իւր անհատական առաքինութեանն նշանաւոր դառնալու, ամենայն օր մեղանշում է այս սրբազան օրէնքի բնդդէմ եւ կամենում է արժանաւոր կայունացնել իւր անծր բռնաբարելով եւ ուրանալով ուրիշի, իւր հաւատար, ազատ իրաւունքը:

Եւ մինչեւ ի՞ր տառիճան, մինչեւ մ.թ. մինչեւ ամեթ համարել իւրեան ձեռք պարզել մի ուրիշին, մինչեւ զո՞հ համարել խօսակից եւ հանգիստկից լինել մի ուրիշի...

Այո, մի կողմից արտմելով այս բոլորի վերայ, միւս կողմից չենք կարող սանձ դնել մեր ուրախութիւնը, տեսանելով հայկական գերեւանքը եւ ո՛չ միայն այսչափ, փոսքը եւ պարծեալք երկտասարդութեան յառաջադէմ քայլափոխին, եւ ԳԵՐԱՍՏԱՆՈՒԿԻՑ:

Հայկական թատրոնի պատմութիւնը չէ պիտի մոռանայ Արուսեակ եւ Աշունի փափաղանց արգոյ օրիորդների անունները, որոնք առաւելին են, որ քաջութեամբ օտը կրկնեցին թատրոնաբեմի վերայ: Քաջութեամբ պատերազմացան հասարակաց նախապաշարմունքն իւրեանց վերայ աւած ազնջութեան հետ, եւ յաղթելով նորանց հրապարակ իջան: Կեցցեն:

Մինչեւ այժմ 'նեկայացուցլված թատրոնագութեան մէջ բառական յաղեղեցան նըքա. ո՛չ միայն գովում ենք այլ, եւ աղօթում ենք նոցա վերայ, անհրաժեշտ մի քանի թերութիւնը, որ գրեթէ անհրաժեշտ են ամեն մարդու մի նոր պաշտօն կատարելու ժամանակ:

Յոյս ունինք, որ նոքա հասարակութեան կողմից պատահելով մի վարդապետ բնօրնելութեան, ո՛չ միայն ամենայն ջանք եւ աշխատութիւն գործ դնեն իւրեանց կատարելագործութեան համար (մանաւանդ շարժողութեանց մէջ) այլեւ իւրեանց իւրաքարայականութեամբ, որ անպահա-

կան է բոլոր հայաստեա կանանց եւ օրիորդների, պատուեն իւրեանց կողմը եւ այնպէս մի կողմից բարի օրինակ հանդիսանալով իւրեանց յայրորդներին, միւս կողմից իւրեանց անծր բորեւ վկայութիւն դնելով հասարակութեան առջեւ, ապացուցանելու համար, թէ թատրոնաբեմը չէ, որ կողպուում է բարոյականը, եթէ մարդը բարոյական եր յառաւունջ:

Յոյս ունինք եւ կը ցանկանք նոյնպէս, որ հասարակութեան քաջախիտական բնօրնելութիւնը չզլորեն նորանց հպարտական վիճը, ուր գահալվէ անհետացել են շատ եւրոպական դերասանութիւն:

Հպարտութեանից աւելի մեծ թշնամի շունչի գերասանութիւն, որպէս նաեւ գերասանը: Հպարտութեան երեւեցած օրից կը դադարի գերասանի մէջ յառաջադիմութեան ձգտողութիւնը այն կէտի վերայ, ուր հասած էր. մինչդեռ գերասանը եւ գերասանութիւնը, մինչեւ իւրեանց ասպարէզի կատարածը պիտի օր յառաջ դիմեն, պիտի օր կատարելագործվին:

Քաղցը է մեջ յառաւ, որ արգոյ գերասանը, նոյնպէս, օգուտ քաղեն հասարակութեան բնօրնելութեանից եւ աշխատին անարատ պահպանել իւրեանց կողմը վերոյգրեալ պատճառների համար: Մենք մեր գոհութիւնը եւ շնորհակալութիւնը միահամուռ յայտնում ենք բովանդակ խուրճին, որի մէջ տեսնում ենք քանքար խոտացող յոյսեր:

Յոյս ունինք թատրոնական վերածախնութեան կողմից, որ նա մասնաւոր ուշադրութիւն գարձեն Ա. թատրոնագութեանց լեզուի մաքրութեան, յատակութեան եւ միութեան վերայ եւ Բ. ներկայացուցիչ թատերգութեանց բնութեան եւ թարգմանութեան վերայ: Ոչ ամենայն թատրոնը, որ կարող է երեւի որ եւ իցէ եւրոպական քաղաքներում յարմար է հայկական բեմին, ոչ ամենայն եւրոպական. դարձուած հում հում թարգմանութեան վարդը է հայանալ:

Հայոց ազգի բնութեական կեանքը խեղճ է ինչպէս մի առիական ազգի կեանքը, բայց խեղճութիւնը գէպի թշուառութիւն կը փութի եթէ եւրոպական բնութեական բարքի գեղեցկութիւնը եւ աւերանքը, որպէս քաղաքակրթութեան յատակութիւնը պատուաւորին հայկական բնութեան վերայ:

Աւելին տառիճանի քնքուշ է թատրոնագութեանց բնութեական վերջին ամառանի զգուշութեան կարօտ. մանաւանդ. անցանելու ժամանակ այն ժպտկի ժողոց, ուր գահալվէ բնիկ ֆրանսիական բնութեական կեանքը:

Յոյս ունինք նոյնպէս, որ ազգային թատրոնի սկզբնապատճառքը մասնաւոր ուշադրութիւն գարձեն եւ աշխատին վերցնել այն բաները եւս, որ կարող էին կամ առիթ լինել որ եւ է անկարգութեամբ կամ վայրապար վատաւնեցնել հանդիսականները, ինչպէս պատահեցաւ 'Երկու Մոսկովիտների' ժամանակ եւ այն, գերասանների իւրեանց պաշտօնը տարապայման գանդաղկութեամբ կատարելուց, որով որա-

բուսածը չվերջացած դրեթէ բազմութեան մի մասը
գնաց. քանից կէս գիշեր էր: Այսպիսի գործեր
կարող էին մեծապէս փնասել նոր հիմնոված
թատրոնին:

Եւ մանաւանդ թէ տեղիք տալ տկարամիտ
մարդերի. փոխանակ իւրեանց գծագրութիւնը նոյն
խոյն կարծեցեալ անկարգութեան ընդդէմ ուղղե-
լու, փոխանակ իւրեանց մի վիշտ հասուցանողից
բողոքելու, (եթէ կար) թշնամանք տեղալ բովան-
գակ թատրոնի վերայ, նախատել մարդիկ, որոնց
կոչիկներէ իրացը արժանի չէր լուծանել, հայ-
հայեւ նաեւ հանդիսականները եւ անդուռն բերանով
եւ վատական ճամբարտակութեամբ զրպարտել բո-
լոր ազգը եւ կառապի միւստի պէս: փողոցից փո-
ղոց եւ տունից տուն վազելով դիմել միշտեւ
ոստիկանութիւնը...

Արա հակառակ, գերատոններէ եւ գերա-
սանուհեաց ջանքը, որպէս հասարակութեան ըն-
դունելութեան հետ, կարող են մեծ ընթացք
տալ թատրոնին:

Յոյս ունինք, որ Ազգը չլանայ իւր ձեռքն-
առուութիւնը, որ ըստ օրէ թատրոն յաճախելով
եւ այս ոչ միայն թատրոնի նիւթական կեանքը
ապահովելու այլ եւ բարոյական քաջակերութիւն
տալու համար:

Այն մարդը, որ մի բարի գործի չէ օգնում,
լուեկայն քարոզում է իւր անձի համար թէ այս,
անորժան էր այն բարի գործին:

Եւ ի նշպէս պիտի միտթարվէինք մեք, եթէ
մի քանի ժամանակից լսէինք, որ Հայոց ազգը
Պօլսի մէջ կազմել է մի ընկերութիւն, մի փառա-
ւոր թատրոն կանգնելու համար, որի շքեղու-
թիւնը, յարմարութիւնը եւ այլ յաջողեցուցիչ
որպիսութիւնները պիտի նպաստուար լինէին նորա
մեծ յառաջդիմութեան: Եւ այդ թատրոնը,
ներկայ սերունդի համար կը լինէր մի հոյակապ
յիշատակի արձան, որի վերայ պարծանքով պիտի
նայէին հայերը եւ որ պատկառելի պիտի կացու-
ցանէր ազգը, ուրիշներէ առաջն ելոյց տալով
նոցա, ազգի բարոյական զորութեան եւ մի
ապացոյցը:

Պակաս ուրախութիւն չզգայինք մեք, տե-
սանելով Զմիւռնիոյ մէջ Վատգորական անձնու-
բաց ընկերութեան հայախոս թատրոնը. այստեղ
յաջող ենք համարում եւ զեպի նոցա ուղղել մեր
առ ի սրտէ հնորհակալութիւնը եւ ընթացք ու
յաջողութիւն մաղթել իւրեանց ջնաշխարհիկ
ապարեղի մէջ:

Կեցցեն բոլոր հայ թատրոնը,
Կեցցեն եւ գերասանը.
Կեցցեն եւ գերասանահիջը,
Պարկեշտը եւ ժաշմանը:

Պէրս, 17 Դեկտեմբ. 1861: Մ. ՆԱԼԱՆԴԻԱՆ

Գրեթէ կէս դարու հնութիւն մը ունե-
ցող սա տղերքը, որչափ գեղեցիկ են եւ ջղուս-
քանք մեծ գասեր ու ճշմարտութիւններ կը
բարոյնն անոնք, . . . կարծես թէ գեւ նոր

գրուած են, կամ երէկ հրատարակուած:
Մ. Նալանդեան Հայ թատրոնի զարգացմանը
ընթացակէս նախանշաններ, անոր ապագայ
կատարելութեանը համար անձնանուէր վար-
ժապետ մը կը հանդիսանայ իւր այս գրու-
թիւնով. բայց մեր են մեր Մկրտիչ Պէշիք-
թաշեանները, Արապիոն Հէքիմեանները, Յա-
կոբ Պալեանները, Ալթունարիւրները, Էքշիհան-
ները, Օսեաններն եւ ուրիշները. ուր են
1855—1861ի Պարսկան Հայ թատրոնին
ստեղծիչ անմահ մարմինները, որ այսօր ալ կարե-
նան Հայ բեմը կանգուն պահել, մոքի եւ
սրտի եղականապէս զարգացուցիչ եղող այդ
վսեմ դպրոցը մատչելի ընել Հայուն. ահ, Հայ
թատրոն չկայ այլ եւս Կ. Պօլսոյ մէջ, շատ ոնց
փլած կորած է այն ախարիկ կերպով եւ
անյիշատակ . . ., առաջ փառացի անցաւ Հայ
թատրոնին . . .:

Առ. Ասլանեան 1861ի Արեւելեան թա-
տրոնին բաւական հոգածու եւ աշխատող
կ'ըլլայ թէ եւ, բայց նոյն տարւոյն վերջը թաղա-
պետութեանէն հրաժարելով, ալ չի կրնար շա-
րունակել նուրիշ իւր կարեւոր աջակցութիւնն
Հայ թատրոնի վատասողներուն, մանաւանդ՝ որ
Ազգային եւ բժշկական նորանոր պաշտօններ
հետզհետեւ իւր ժամանակները բոլորովին կը
զբաղեցունէին:

Ա Յ Ո Ւ Ր Յ Ա Գ Ր Ա Վ Ա Ն

ՄԱՐԿԵՆԻ ՄԱՏԵՆՈՒԹՐՈՐ ՀՈՍՏՈՍՆԵՆԻ ՄԱՐԿԵՆԻ

Ե. ԻճԵՒԷԼ-ԱԹՐԻ:

(Եւրոպայի Եւրոպայի)

Խաղաղը՝ Զառուհի մահից յետոյ նուաճ-
ման տենչանքով վառուած՝ շտապով դիմեցին
(մուսլիմներէ) երկրները եւ մօտեցան Մոսկոյն:
Մուսլիմներէ գործը ծանրացաւ: Առեւելով այս
լուրը Հիւսիս կողմ իւր մօտ երանելի Հարաշին. . .
Հարաշին մեկնեցաւ. որ քաղաքի մօտից նա անդ-
նում էր, ոտի էր կանգնեցնում նորա բաակիշնե-
րին, եւ ով սրբազան պատերազմ կը ցանկանար, նա
սալիս էր իւր հաւանութիւնն: Այսպիսով շարունակ
գործելով նա եկաւ Արաքսի՝ քաղաքը, ուր նորան
արտասուելով դիմաւորեցին Զառուհի մարդիկը
մեծ բազմութեամբ. ապա նա եկաւ իսլամ, որ նո-